

MANIPULAREA PE FORUMURILE ZIARELOR ONLINE

CONSTANTIN SCHIFIRNEȚ*

ABSTRACT

THE MANIPULATION ON ONLINE NEWSPAPERS

The paper studies the manipulation on comments from generalist online newspapers. It is analysed the contexts of interactivity between online media and public. The forums media are an alternative to tendencies of manipulation exerted by media. At the same time, some comments create an image or argument that favours their particular interests. The tactics of commentators may include the use of logical fallacies and propaganda techniques. They promote a manipulation of opinions, attitudes and behaviours from outside of media. There are arguments regarding the control of media forums by political, economic, religious, mediatic power.

Key words: manipulation, media, online newspapers, online forum, public opinion.

1. FORUMURILE ZIARELOR ONLINE

1.1. INTERNETUL

Mai întâi câteva observații despre internet, cel care facilitează interacțiunea între cititorii ziarelor *online*. Internetul are funcțiile de: sursă de informare, mediu de comunicare și sferă publică virtuală. Internetul reușește, în plus față de toate celelalte mijloace de comunicare, să reunească informația din toate sursele, inclusiv din mass-media. Am spune că orice ziar, dacă aspiră la notorietate și dorește să aibă o difuzare sporită, este obligat să aibă o ediție *online*.

Comunicarea rapidă a informației este facilitată de internet. Nu întâmplător, cititorilor li se îngăduie să trimită articolele din ziarele *online* prin *e-mail*. De asemenea, cititorul poate urmări reflectarea și interpretarea unui subiect de către toate ziarele postate *online*, ceea ce este cu mult mai dificil în edițiile printate.

* Address correspondence to Constantin Schifirneț: Calea Victoriei nr. 103/105, sc. C, ap. 64, sect. 1, București cod 10068; e-mail: schifirnet@yahoo.com

Internetul creează spațiul public virtual, diferit de spațiul monolitic, dominat de mass-media centrală. Fiindcă oferă o interactivitate mai mare, internetul provoacă, prin creșterea numărului de forumuri *online*, o fragmentare a spațiului public. Reciprocitatea, lărgimea ariei tematice, adâncimea comunicării și controlabilitatea sunt motivele pentru care oamenii comunică *online* (Peter&Valkenburg, 2006, p. 213).

1.2. FORUMURILE ONLINE

Interactivitatea dintre cititor și mass-media *online* are loc pe forumuri de comentarii și discuții. Ziarele *online* devin mai atractive, pentru că permit postarea și accesarea de comentarii, imediat, sub impulsul lecturii. În ediția printată a ziarului, cititorul nu are posibilitatea de a comunica reacția sa, dar are timp de reflecție și poate reveni asupra lecturii. Și la ediția *online* se poate reveni la opinia exprimată, care poate fi corectată în dialogul cu ceilalți sau chiar cu autorul articolului.

Forumurile *online* îndeplinesc anumite funcții: informare, clarificare, dialog, comunicare, cunoaștere interactivă, ludică. Este greu de descris toate aceste funcții în cadrul unui articol. Trebuie subliniat că unele funcții aparțin comunicării însăși, pentru că orice forum este un cadru și mijloc de comunicare.

În versiunile *online* ale majorității publicațiilor, fiecare articol este însoțit de un program de accesare a comentariilor. Fiecare publicație are cerințe proprii de acceptare a unui comentariu, de regulă, se solicită cititorului să se identifice, cu numele real sau cu un supranume fictiv și printr-o adresă de *e-mail*. Referindu-ne la ziarele de largă circulație, vom observa ca „Adevărul”, „Evenimentul Zilei”, „Cotidianul”, „Jurnalul Național” cer toate datele amintite. În schimb, ziarele „Gândul” și „România liberă” nu impun asemenea restricții. Unele ziare, de pildă „Cotidianul” și „Jurnalul Național”, cer, în plus, validarea, prin accesarea de cifre și litere, a mesajului trimis. Redacția ziarului „Ziua” obligă cititorul, la deschiderea unui cont, să-și dezvăluie identitatea reală.

Toate ziarele *online* țin o evidență a comentariilor cititorilor, iar unele postează și numărul de accesări pentru fiecare comentariu, cum este, de pildă, „Evenimentul Zilei”. Ziarul „Cotidianul” afișează, zilnic, un top al comentariilor la fiecare articol. Ziarul „Gândul” are rubrica „Gândul meu”, care include comentarii ale cititorilor, și apare în ediția tipărită la rubrica *www.gandul.info*. De pildă, în ediția din 30 octombrie 2007, sub titlul *Învățământul trebuie să ofere instrumente și să construiască deprinderi*, sunt postate trei comentarii ale cititorilor.

Cele mai vizitate ediții *online*, de-a lungul săptămânii 5–12 noiembrie 2007, au fost, în ordine: „Gazeta Sporturilor” (777 531 vizitatori); „Pro Sport” (677 681 vizitatori); „Libertatea” (589 676 vizitatori); „Cancan” (569 130 vizitatori); „Evenimentul Zilei” (521 758 vizitatori); „HotNews” (445 161 vizitatori); „Jurnalul Național” (255 032 vizitatori); „Gândul” (224 910 vizitatori);

„Cotidianul” (202 926 vizitatori) și „Adevărul” (191 103 vizitatori) (site-ul *www.Trafic.ro*, 12 noiembrie 2007).

Indiscutabil, manipularea pe forumuri se distinge prin particularități determinate de caracteristicile lor sociale și comunicaționale. Întâi, să reținem existența unui public propriu fiecărui ziar. Comentariile și dezbaterile pe forumuri sunt făcute de cititorii aceluși ziar, de unde rezultă un anumit profil al aceluși public. Cum fiecare ziar are o concepție editorială, regăsită în toată producția jurnalistică, publicul său aderă la această viziune, iar comentariile cititorilor o susțin prin aprobare, sau o resping prin dezavuare sau corecția unor informații. Multe dintre comentariile din edițiile *online* sunt, de fapt, adeziuni exprimate, în diverse formule, la conținutul articolelor.

Prin forumuri cititorii au posibilitatea de a valida sau respinge informațiile, ideile și interpretările jurnaliștilor. Nu se poate scrie fără a ține seama de cititori, care corectează informațiile sau fac referiri la credibilitatea surselor de informare, falsitatea unor informații, zvonuri, publicitatea mascată.

În cazul forumurilor *online* comunicarea este între cititor și publicație, dar și între cititorii înșiși, și a favorizat prezența simultană pe forum a foarte mulți cititori. Acest tip de interactivitate a luat locul poștei redacției – comunicarea se făcea numai între autorul scrisorii și adresantul ei. Pe forumurile *online* opinia cititorului este publică, este adevărat, în măsura în care este postată. Mesajul forumistului este transmis imediat și, în același ritm, survine intervenția altor cititori și a jurnaliștilor.

A devenit un mod de existență pentru unele persoane lectura, simultan, a ziarului *online* împreună cu alți cititori, toți aceștia constituindu-se astfel într-o comunitate virtuală de evaluare și dezbateră a producției jurnaliste. Multe din comentarii sunt postate noaptea sau în timpul zilei, mai exact, în perioada de activitate.

Forumurile sunt modalități de creare a opiniei publice, un argument care vine să infirme teza lui M. Ralea, din 1927, despre inexistența în România a acesteia, absență care ar face parte din caracterul nostru național, explicația fiind adaptabilitatea românilor la orice situație. În viziunea lui Ralea, opinia publică ar însemna „protestare, indignare, rezistență” (Ralea, 1997, p. 77).

Dezbaterile de pe forumuri expun opinii dintre cele mai diverse, ele fiind, în fapt, expresia „vocii poporului”, cu precizarea că totul se face sub un nume de împrumut. Anonimatul este o reîntoarcere la anonimatul medieval, când orice copist putea să intervină în text sau să aibă comentarii la text.

Din acest unghi al anonimatului, am putea vorbi, după C. Rădulescu-Motru, despre un anumit gregarism al forumiștilor. Afirmarea opiniilor nu este atât reflexul atitudinii personale, cât al tipului de gândire și acțiune al unui grup.

Unii cititori resimt nevoia de comunicare prin comentariile făcute într-un alt mod – mai natural, spontan, direct – decât o pot face la locul de muncă sau chiar în mediul lor de viață.

Sunt cititori care postează zilnic la toate articolele cu tematică legată de politică, religie, relații internaționale, relații interetnice, din dorința de a convinge o altă persoană să împărtășească o anumită opinie sau să aibă un anumit comportament.

Presa generalistă se bucură de atenția comentatorilor. Deși deține întâietatea, ca număr de vizitatori, presa tabloidă *online* are puține comentarii, semn că mesajul său nu stârnește polemici sau reacții. În schimb, articolele despre viața unor vedete, din presa generalistă *online*, se bucură de interesul forumiștilor, și amintim numai interviul cu Teo Trandafir din „Cotidianul” din 13 noiembrie 2007, care a întrunit numărul cel mai mare de comentarii (93), față de toate celelalte articole.

2. PROFILUL CITITORULUI ONLINE

Pentru a înțelege particularitățile manipulării pe forumurile *online*, se cuvine a cunoaște cititorii lor.

Cum arată un cititor *online*? Este clar că avem un cititor dependent de informația de pe internet, și de aici câteva linii ale profilului său: introvertit, izolat, puțin comunicativ în spațiul public. Comportamentul și stilul lui de viață se modifică profund datorită dependenței de internet.

Pe forum cititorul nu este doar un simplu receptor de mesaje, el se dorește a fi un expert și din acest unghi își exprimă opinia și oferă soluții, strategii oricui, începând cu șeful statului, până la academicienii sau specialiști. Toți își dau cu părerea, ba fiecare se crede un analist redutabil.

O bună parte dintre cititori se simt manipulați de ziariști prin articolele lor și le contrapun propriile comentarii. Dezamăgiți de modul în care ziaristii, suspectați de partizanat, tratează subiectele, unii cititori investesc mai mult în opiniile unor anonimi decât în afirmațiile unui jurnalist, atitudine afirmată fără echivoc de către un comentator:

„Paradoxal, autorii aceia virtuali, fără prestanță, fără cine știe ce experiență, care nu de puține ori scriu sau ortografiază incorect, mi se par mai reali, mai umani decât somitățile care-și dau cu părerea prin ziare și pe la televizor. Dacă gazetarii de la cotidienele centrale încearcă să pară echidistanți, să aibă prestanță, un neica nimeni de pe vreun forum aruncă o înjurătură și injurătura lui face cât o mie de cuvinte șlefuite și cântărite ale vreunui scriitor” (news.softpedia.com/news/Ce-numai-citesc-ro-18296.shtml 18th of February 2006).

Este încă un argument în susținerea tezei despre caracterul alternativ al forumurilor *online* la jurnalismul practicat.

Se merge până acolo încât se privilegiază ideea calității superioare a comentariilor față de articolele ziariștilor, ceea ce trebuie acceptat în unele cazuri:

„Nu vi se pare jenant că ZILNIC unele postări ale forumiștilor sunt infinit mai bine scrise și mai serioase decât cele ale ziariștilor dvs.? Nu v-ați gândit niciodată să mulțumiți acestor anonimi care își dedică timp din timpul și viața lor

să posteze în „Gândul”, ridicând, în felul acesta valoarea ziarului?” (Marius, comentariu la Cristian Tudor Popescu, *Editorial*, Gândul, 12 noiembrie 2007).

Când mesajele unor cititori conțin invective, se intervine din partea altor cititori și se reclamă tendința unor forumiști de a nega orice:

„Citesc atâtea forumuri, de pe ziare din multe țări, dar atâta răutate ca în România nu am văzut niciunde. Cum apare un articol în care se laudă ceva, imediat trebuie să apară și descreieratul care aruncă cu noroi!” (Oberon Miranda, comentariu la *Premii pentru oameni, nu pentru trusturi*, „Evenimentul zilei”, 29 octombrie 2007).

Trebuie spus însă că pe forumuri se duce o adevărată bătălie mediatică, de regulă politică și ideologică, bătălie purtată de grupuri de interese și de grupuri politice.

Unele comentarii sunt articole extinse (2–3 pagini), adevărate studii, de unde aflăm informații extrem de importante și interesante. Amintesc numai de postările semnate Aya în „Jurnalul Național” (vezi edițiile din 1 noiembrie 2007, 2 noiembrie 2007, 3 noiembrie 2007, toate la editorialele lui Ion Cristoiu).

Care sunt cerințele cititorilor?

Cititorul are exigențe față de producția jurnalistică, dar și pretenții de la ceilalți comentatori de pe forum, ca ei să respecte anumite norme. În realitate, aproape fiecare forumist ar dori să impună propriile reguli.

Cele mai multe comentarii apar la articolele despre corupție, problema națională, diferențe între zonele istorice românești, conflictul dintre politicieni. Ne oprim la un singur exemplu, cel al articolelor despre corupție. Din datele colectate de pe edițiile *online* ale ziarelor, rezultă un interes excepțional pentru editorialele despre difuzarea la TVR a filmului cu Remeș și Mureșan, care au avut un număr foarte mare de comentarii din partea forumiștilor:

- Traian Ungureanu, *Impotriviți-vă!*, „Cotidianul” 12 octombrie 2007, 410 comentarii.
- Cristian Tudor Popescu, „Adevărul” *strâmb*, „Gândul”, 12 octombrie 2007, 340 comentarii.
- Grigore Cartianu, *Un film de capă și șpagă*, „Evenimentul Zilei”, 12 octombrie 2007, 221 comentarii.
- Ion Cristoiu, *Țulușii de la DNA s-au demascat!*, „Jurnalul național”, 12 septembrie 2007, 114 comentarii.
- Andreea Pora, *Împăratul Caltaboș, un film de Oscar*, „România liberă”, 12 octombrie 2007, 54 de comentarii.
- Sorin Roșca Stănescu, *Sursa și dovada*, „Ziua”, 12 octombrie 2007, 26 de comentarii.
- Adrian Halpert, *Șpăgarii, caltaboșii și meseriașii*, „Adevărul”, 12 octombrie 2007, 25 de comentarii.

O parte dintre forumiști dovedește interes real pentru un schimb de opinii, ba chiar așteaptă să găsească răspuns la propriile întrebări.

Există categoria forumiștilor „de meserie”, cărora nu le scapă nicio ediție din ziarul la care interacționează. Se cunosc foarte bine între ei, iar când un preopinent deja cunoscut nu a intervenit cu un comentariu, i se solicită să-și facă simțită prezența. Nu am putut depista, încă, un lider al comunității forumiștilor la un ziar, cu certitudine însă unii dintre ei domină forumul de discuții și, cu siguranță, există un lider de opinie pe forum, în spiritul căruia ceilalți comentează.

Invenția lingvistică, apelarea la cele mai diverse formule de adresare și de stigmatizare, punerea în mișcare a bășcăliei, ironiei și persiflării, caricaturizarea, toate se aplică fără nicio reținere, atunci când comentariul vizează politicianul. Nu există alt personaj public care să se bucure de un interes atât de mare din partea forumiștilor. Politicianul devine subiect al celei mai incredibile creativități lingvistice, acesta fiind desemnat într-o varietate deconcertantă de expresii onomastice. Am selectat doar câteva dintre apelativele cu care sunt gratulați politicienii români: patriceii, năstăseii, felixei, vadimeii, vanghelică, becalică sau varujică, zis și vosgănică, sulfînica, boagica și macovica și „stoloeii pricăjiți” (pentru alte exemple vezi Fleișer, 2007).

A fost suficient ca un politician să facă o anumită referire la alt politician, pentru ca respectiva numire să devină renume, și amintim aici „prostănacul” sau „Traian Boc”.

Dialogul dintre forumiști este unul animat, purtat într-un limbaj colorat, expresiv. Sub anonim, se încalcă orice normă de bune uzanțe într-un dialog. În unele comentarii, forumiștii se adresează autorului articolului cu formule colocviale: „bă”, „mai taci”, „lasă-ne”, „tu vorbești?” sau, pur și simplu, îl agresează verbal pe autor, ori chiar îi adresează amenințări.

În aceeași manieră sunt abordate și personalitățile publice, uneori se ajunge la un adevărat linșaj, ceea ce l-a făcut pe un autor să-i numească pe forumiști „gașcă de cartier”, (Vasilescu, 2006), o exagerare, evident, dar care conține o fărâmă de adevăr.

Unii dintre forumiștii vor polemici dure și nicidecum analize sau argumente solide, luate din lucrări de specialitate. Se vrea, de fapt, o discuție directă, spontană, în care se poate spune orice, și în orice limbaj. Iată ce-i recomandă un comentator altui comentator, care a postat un text:

„Fii mai direct, discută tema propusă, fără a mai băga texte care să-ți demonstreze intelectualitatea (care?), limitează-te la opinii pro sau contra, pentru asta este și numit forum de opinii, nu pentru a ne arata snobismul, cât de docti și de citiți suntem (Gogu Zidaru, comentariu la Simona Chițan, *Dom'director Florin Călinescu dribleză legea*, „Evenimentul Zilei”, nr. 4949, 28 septembrie 2007).

Discuțiile de pe forumurile ziarelor sunt o „țărăraie națională” (Schifirneț, 2007, p. 35). Există o înclinare irezistibilă către bârfă a românilor, fapt remarcat de către un comentator: „dar invidia și pofta de bârfă a românului nici italienii nu o

întrece... când vrei să ai o porție bună de răs, deschide computerul și vizitează forumurile din presă românească... îți trece ultima fărâmbă de stress!” (Pitt, „România liberă”, 28 octombrie 2007).

Cititorii se dovedesc a fi foarte exigenți cu autorii și sesizează orice greșeală de redactare, cum este, de pildă, cacofonia, amendată prompt:

„FiindCA CAstigul...” (Rostogan, comentariu la Adrian Majuru, *Scriptores servi*, „Adevărul”, 12 noiembrie 2007).

Spiritul ludic se exprimă destul de des pe forumuri. Mai mult, din această cauză unele comentarii sunt de necitit, sunt ilizibile ca text.

Spirit inventiv dovedesc forumiștii și în privința adoptării supranumelui fictiv sub care postează, după cum se poate ușor constata din cele câteva exemple luate din ziarul „Evenimentul zilei” din 7 noiembrie 2007: *Scorpia, nevermind, țigănie generală, lucifer junior, replicantu „sănătos”, Moreten, împărătuos, joy division, Str. Grigore Mora, green tech, accidduzzu, faraway, la lupta tovarăși, Niculae Sarcosizescu, Garfield-motanu, Sar-Castic, Interdependența, Bufnița Duminicală, traco-daco-getu, mythica*.

Forumul are o indiscutabilă funcție de comunicare între românii din țară și românii din afara țării. Există o anumită diferență între românii din țară și cei din afară, în ce privește modul de a comunica pe forum.

Un spațiu public virtual, cum este internetul, oferă șansa unor români plecați din țară să-și exprime opinia, dar și să promoveze valorile societăților în care trăiesc. Forumurile unor ziare, de pildă „Evenimentul Zilei”, sunt acaparate de românii care trăiesc și muncesc în străinătate. Aceștia își exprimă, de cele mai multe ori, satisfacția și bucuria pentru rezultatele obținute în țările de adopție, pentru a prezenta, prin contrast, motivele pentru care nu s-ar mai întoarce în România. Nu de puține ori, emigranții dezvăluie cu ostentație câștigurile proprii, bunurile de care dispun, în special mașina și conturile în bancă, călătoriile în ținuturi exotice. Alți comentatori țin să sublinieze dimensiunea morală a relațiilor interumane din locurile unde au emigrat: cinste, seriozitate, respect.

Cititorii din țară dau replici pe măsură, cu deosebire când se discută despre conduite morale și civice. Replicile la astfel de mesaje, venite mai ales din partea românilor din țară, contrazic sau persiflează aceste manifestări. La un mesaj care susține că în Canada toți oamenii sunt cinstiți se răspunde cu prezentarea de exemple de furt și necinste din acea țară:

„Încearcă să lași 25 de centi la vedere în mașina parcată în centrul orașului Vancouver și ți-o sparg în plină zi. La un triatlon i-au furat bicicleta unui sportiv din Noua Zeelandă cu sportivul aflat la câțiva pași. Și chestia cu loteria și multe altele. Scutește-ne (Marius, comentariu la Dan Sofronia, *Cel mai cinstit patron*, „Evenimentul zilei”, 28 septembrie 2007).

Iată o altă replică, dată de o româncă la comentariul critic al unui român canadian, privitor la realitățile din țară: „voi, cei care ați plecat, de ce sunteți în continuare așa de inverșunați împotriva României? sau, în cazul în care nu iubiți

România, nu mai citiți ziarele de aici! lăsați-ne în nemernicia noastră de amărâți și hrăniți-vă spiritual cu oferta străinătății... poate că pentru mulți sună deșănțat și lipsit de conținut ce spun, dar eu chiar îmi iubesc țara și atunci când sunt plecată mi-e tare dor de ea... așa murdară cum e și plină de oameni vicleni și hoți și leneși! nu vă place România?! atunci nu vă mai interesați de ea! nu înțeleg masochismul ăsta!” (Ioana, comentariu la Dan Sofronia, *Cel mai cinstit patron*, „Evenimentul zilei”, 28 septembrie 2007).

Un alt forumist exprimă aceeași nedumerire față de atitudinea unor comentatori din afara țării:

„Și de ce stai pe forumuri românești dacă ești așa fericit în America, dacă pot să te întreb?” (patriotul, comentariu la *Decrețelii, generația cu stea în frunte*, „Evenimentul zilei”, 9 noiembrie 2007).

O atitudine realistă vine din partea unui român canadian:

„Nu există loc perfect pe glob dar cu tot respectul nu cred că există termen de comparație între România și Canada la capitolul cinste. Hoți sunt peste tot, mai mulți sau mai puțini. Însă aici șansele să-ți recuperezi poșeta cu actele și banii uitată într-o sală de sport cu 10 000 de oameni e totuși mult mai mare. Și îți spun asta din experiență”, (Un canadian, comentariu la Dan Sofronia, *Cel mai cinstit patron*, „Evenimentul zilei”, 28 septembrie 2007).

Ziarele au trecut la noi forme de comunicare cu cititorii și amintesc doar parteneriatele dintre forumurile publicațiilor, intitulat *Dialog*: „Evenimentul zilei” (România) și „La Repubblica” (Italia).

Cotidianul de mare tiraj „La Repubblica” și „Evenimentul zilei” au organizat un duplex al forumurilor de discuții de pe cele două site-uri, pentru a oferi un dialog între forumiștii români și italieni, despre situația românilor în Italia, după actele antisociale comise de romi (cf. „Evenimentul zilei”, 2 noiembrie 2007).

O tipologie a comentatorilor *online* reproduce un cititor, ce dovedește o foarte bună cunoaștere a conduitei și gândirii publicului forumurilor *online*, și chiar mai mult, o înțelegere a stadiului în care se află comunicarea pe internet – la începuturile democrației pe internet:

„Cine sunt cei care scriu comentariile? După părerea mea, mai mult de jumătate sunt mercenari în solda partidelor politice. Aceștia de regulă jignesc, înjură, folosesc cuvinte nepotrivite. Oricare ar fi subiectul articolului, ei reacționează stas și înjură copios Guvernul și pe membrii săi. O altă categorie sunt tineri care nu stăpânesc problemele dezbătute și care se pronunță pur formal, la plezneală. Pensionarii cu timp și cunoștințe solide, dornici să argumenteze solid, îi depistezi imediat, dar sunt puțini. Cei din diaspora, plecați cu experiențele lor personale, cu neîmplinirile lor sau ale cunoștințelor lor, răspund invariabil, indiferent de subiect, pe un ton ușor superior, de pe poziția opoziției. Cei dornici de a transforma orice subiect serios de politică externă, diplomație, politică a superputerilor, acțiuni militare, politici economice, în circ, în joaca de-a aflatul în treabă, în posibilitatea de a înjura

un demnitar, un politician. Toți lasă impresia că se pricep mult mai bine decât ministrul X în problema respectivă, când de fapt noi toți vrem să fim niște șmecheri. Șmecheria și hoția la noi sunt boli naționale și nu ne vom face sănătoși decât atunci când vom conștientiza cu adevărat de ce suferim (cititor 2, comentariu la Dinu Flămând, *Opinia publică*, „România liberă”, 3 noiembrie 2007).

3. MANIPULAREA ÎN PRESĂ

Există o varietate de definiții ale manipulării. Rezumativ, ea este acțiunea de schimbare a opiniilor, atitudinilor și comportamentelor, prin expunerea la mesaje a persoanelor și grupurilor umane, în vederea atingerii unor scopuri dorite de altcineva (persoane sau organizații), fără aplicarea constrângerilor fizice și fără conștientizarea discrepantei dintre scopurile îndepărtate ale persoanelor și grupurilor-țintă și scopurile îndepărtate ale celor care exercită influența” (Chelcea, 2006, p. 226). Manipularea cade sub incidența sancțiunilor morale sau juridice.

În actul de manipulare, mesajul este transmis cu scopul de a înșela, a induce în eroare, a face credibil ceva ce nu există. Acest mesaj este mincinos (Breton, 2006, 24). Manipularea urmărește diminuarea sau înlăturarea unei rezistențe față de ceea ce urmărește manipulatorul. Cum bine s-a spus: „Manipularea constă în a intra prin efracție în mintea cuiva, pentru a-i forma o opinie sau a-i provoca un comportament, fără ca el să știe că efracția s-a produs” (Breton, 2006, p. 25)

Din punctul nostru de vedere, manipularea în presă este, înainte de toate, o acțiune de influențare a opiniilor și, în aceeași manieră, ea se exteriorizează pe forumurile *online*.

Manipularea în presă derivă din interese care țin de jurnalist, de patronate sau de luptă cu concurența (Stan, 2004, p. 35). Jurnalistul tinde să mistifice adevărul din diverse rațiuni: tentația vedetismului, jocuri sau interese personale, invenția.

Forumurile promovează o manipulare a opiniilor, atitudinilor și a comportamentelor din afara presei, în numele unor interese ce exced presa, și avem în vedere interese care țin de orice tip de putere sau de influență. Deși sunt dezbateri între cititori, forumurile pot constitui un mijloc eficient de control, din partea puterii politice, economice, mediatice, religioase etc.

Unele dintre persoanele care scriu pe forum sunt calificate în aplicarea unor tehnici de manipulare provenind din diverse structuri organizaționale. De aceea, important rămâne de a ști cât din viața reală și cât din realitatea mediatică este conținut în comentariile cititorilor.

Ne oprim la câteva mostre de manipulare în cadrul forumurilor online. O să încep cu un exemplu de manipulare prin intervenția în schimbarea opiniilor. Ne referim la rubrica „wwwotează” a ziarului „Evenimentul zilei”. În ediția *online* din 29 iunie 2007, s-a postat întrebarea: „Este firesc ca guvernul să ceară Comisiei

Europene să scoată din raportul de verificare aprecierile pozitive la adresa DNA?” La ora 15 au fost exprimate 3 000 de voturi, iar structura lor pe fiecare item era următoarea: da, dacă are alte evaluări – 52,8%; nu, era un alibi pentru schimbări la DNA – 20,2%; alte răspunsuri – 27%. La ora 17,20, în 29 iunie 2007 se produc o răsturnare a ierarhiei voturilor: da, dacă are alte evaluări – 11,8%; nu, era un alibi pentru schimbări la DNA – 79,4%; alte răspunsuri – 8,8%. Voturi totale: 15 816. În răstimp de numai în două ore, au votat peste 12 000 de cititori, pe *site-ul* ziarului „Evenimentul zilei”.

Acesta este un exemplu de intervenție directă a unui grup cu misiune clară în a influența opinia cititorilor ziarului, orientând-o pentru varianta convenabilă pentru o anumită direcție sau orientare politică. Este deci o manipulare clară. Întrebarea este cât de credibilă poate fi o asemenea implicare, ușor de recunoscut de către public?

Manipularea pe forum țintește schimbarea opiniei sau a atitudinii față de autorul unui articol, fie prin evaluare pozitivă, deci favorabilă autorului, fie prin respingerea, uneori *ab initio*, a conținutului sau stilului. Cititorul evaluează direct un articol, cu calificativele „excelent”, „bun”, „excepțional”, „slab”, „scris rău”, „nu aduce nimic nou”.

Iată două exemple. Primul se referă la acordarea unui calificativ foarte bun:

„Excelent articol, satiră de cea mai bună calitate” (Silviu, comentariu la Lelia Munteanu, *Români cu acordeon*, „Gândul”, 12 noiembrie 2007).

Al doilea exemplu vizează calitatea îndoielnică a unui articol. Un cititor îi spune direct autorului că nu are talent și cere redacției ziarului să ia măsuri:

„Domnule Majuru, nu aveți har! o compunere imbecilă. Băi, redactorii de la New Adevăru, chiar nu vă sesizați? (Alien, comentariu la Adrian Majuru, *Scriptores servi*, „Adevărul” 12 noiembrie 2007).

O formă de manipulare o constituie postarea unui comentariu cu numele autorului articolului comentat, fapt surprins de unul dintre autori:

„Mai grav este că unele mitocăni, pasămite de răspuns, apar semnate pe forum cu numele meu, ca și cum eu m-aș fi contrat cu cei ce mă înjură” (Cătălin Mihuleac, *Pe forum, partide de scuipat în grup*, „Adevărul”, 2 noiembrie 2007).

O expresie a manipulării o reprezintă folosirea limbajului agresiv sau a unor expresii inadecvate, care nu au nicio legătură cu conținutul articolului. Scopul este unul clar, anume sădirea convingerii că autorul nu are calificarea profesională sau morală de a exprima o opinie în legătură cu tema:

„Încă unul care se crede pamfletar [Răzvan Mihai Vintilescu], dar este doar un biet coțcar” (Francesco, comentariu la Răzvan Mihai Vintilescu, *Ungurul Vadim*, „Cotidianul”, 8 noiembrie 2007).

Parcurgând comentariile postate în presa generalistă, mă întreb dacă nu cumva se postează opinii favorabile sau defavorabile din interiorul redacției sau de către grupuri apropiate ziarului și autorului. Această suspiciune este sesizată de cititori:

„Băi Majurule, nu îți mai băga propriile comentarii, că deja am început să îți recunoaștem stilul” (*Zise Majuru*, comentariu la Adrian Majuru, *Scriptores servi*, „Adevărul”, 12 noiembrie 2007).

Există un grup de forumiști care manipulează prin accentuarea continuă a consecințelor negative pentru societate a opiniilor formulate de un autor. Am să mă opresc la câteva comentarii despre Ion Cristoiu din „Jurnalul Național”, opinii care aparțin cam acelorași persoane. Acestea postează la fiecare articol al editorialistului un comentariu negativ, fără legătură cu conținutul sau tematica discutată. Totul mizează pe erodarea credibilității autorului incriminat:

„Vorbește Cristoiu despre democrație și Europa dar jurnalismul pe care îl practică el este oriental” (Leo, comentariu la Ion Cristoiu, *Spectacol cu lăutari și Președinte*, „Jurnalul Național”, 1 octombrie 2007);

„Urăști bine Cristoiule, dar cu ce folos? Te discreditezi singur și sper să ajungi să-ți citești singur editorialele pline de ură și de neputință, că altceva de unde?” (Omul din Rio, comentariu la Ion Cristoiu, *Spectacol cu lăutari și Președinte*, „Jurnalul Național”, 1 octombrie 2007);

„Am auzit că a făcut o remarcă privind înălțimea unei persoane, când el nu că-i mic, e foarte mic (cred că sub 1,50). Tot așa-i și cu ridiculizarea Președintelui: ok, nu se înghesuie lumea să-l vadă, dar tu câți fani ai?” (Amiralul, comentariu la Ion Cristoiu, *Spectacol cu lăutari și Președinte*, „Jurnalul Național”, 1 octombrie 2007);

„tov. Cristoiu, mă văd nevoit să-ți repet: traversezi cea mai neagră perioadă din cariera lungă de altfel de jurnalist, de unde trag eu concluzia aceasta, simplu, în postarea de ieri vă atacăm, urmare a faptului că nu vă preocupă agenda politică a zilei și că bateți câmpii cu tulușii imaginarii cu care vă luptați și în vis” (Frank Zapa, comentariu la Ion Cristoiu, *Liderii PD s-au demascat*, „Jurnalul Național”, 1 noiembrie 2007);

„Ziariști ca voi intoxică populația, curve ordinare ce sunteți, frații voștri italieni! Abia acum îți dai seama, cât rău poate face presa dacă nu este obiectivă, ci dirijată din întuneric” (Caligula, comentariu la Ion Cristoiu *O manipulare ca în România*, „Jurnalul Național” *online*, 5 noiembrie 2007).

„Cameleonul bolșevic Ion Cristoiu continuă să aibă audiență! Acest pseudo-ziarist, care a fost redactor-șef la „Scânteia Tineretului”, de unde împroșca cu noroi pe toți <dușmanii de clasă>, își scrie liniștit editorialele fără a fi deranjat de societatea neo-comunistă, instalată magistral la putere pentru multe decade ce vor veni, de către eternul ticălos bolșevic Ion-Ilici Iliescu...” (Observator, comentariu la Ion Cristoiu, *Liderii PD s-au demascat*, „Jurnalul Național”, 1 noiembrie 2007).

După cum se poate ușor observa, nu se discută conținutul articolului la care este postat comentariul, ci se induce opinia că editorialistul nu ar examina problemele din societatea românească.

Pe forumuri se atrage atenția asupra agresivității, obscenității și vulgarității unor comentarii și, în consecință, se cere stoparea lor:

„... presa electronică s-a transformat într-un fel de *chat*, un *chat* lung și plictisitor, unde indivizi de tot soiul pun în discuție propriile lor probleme private, fără nicio legătură cu subiectul în cauză. Dacă nu o să existe și cenzură, în sensul de a se posta numai acele mesaje care vizează tema abordată în articol, se va ajunge într-un punct în care însuși ziaristului îi va fi scârbă să mai încerce să transmită ceva către cititor (Ins, comentariu la Cristian Tudor Popescu, *Editorial*, „Gândul”, 12 noiembrie 2007).

Față de limbajul folosit de unii cititori se cere intervenția redacției:

„nu credeți că ar fi necesară o filtrare a mesajelor după calitatea exprimării, altfel apar în ziarul dvs „autori” de intervenții care cred că sunt în pragul unor boli mintale” (Radu, comentariu la Adrian Majuru, *Scriptores servi*, „Adevărul”, 12 noiembrie 2007).

Un editorialist își arată nedumerirea asupra acceptării de către redacțiile ziarelor a unor comentarii injurioase: „Dar nici nu voi înțelege ce câștigă ziarele, îngăduind publicarea unor astfel de murdării” (Cătălin Mihuleac, *Pe forum, partide de scuipat în grup*, „Adevărul”, 2 noiembrie 2007).

4. REACȚII ALE AUTORILOR

Am spus că forumul *online* este cadrul de dialog între autori și cititori. Am discutat despre atitudinile cititorilor față de producția jurnalistică. În continuare, facem referire la percepțiile autorilor la comentariile despre articolele lor.

Cel puțin două situații sunt de luat în seamă.

Prima este reacția autorului, exprimată direct pe forum sau în articole dedicate special comentariilor. La doi dintre acești autori ne referim în continuare, anume la Cătălin Mihuleac și Dinu Flămând.

Cătălin Mihuleac scrie un articol în care își arată înmărmurirea față de stilul unor comentarii și riscă creionarea propriului portret, așa cum apare din informațiile și trăsăturile zugrăvite de cititorii de pe forumul *online*:

„Unul scrie despre mine că-s pedofil și că vând droguri într-un bar pe care-l dețin (ce n-aș da să dețin un bar!); altul a aflat că-s masturbist (de unde o fi aflat?); în timp ce un al treilea – psihiatru, firește – constată că-s psihopat și c-ar trebui să fiu internat de urgență, într-un loc neapărat cu gratii.

Cineva știe din sursă sigură că-s securist, în timp ce o persoană mai directă recomandă să fiu spânzurat, fiindcă nimic nu-i mai sigur decât ce faci tu cu mâna ta” (Cătălin Mihuleac, *Pe forum, partide de scuipat în grup*, „Adevărul”, 2 noiembrie 2007).

Un punct de vedere pertinent formulează Dinu Flămând, cu privire la comentariile pe forumul ziarelor *online*. Pentru el lectura comentariilor este descurajantă:

„Citesc uneori pe internet comentariile făcute de cititori pe marginea unor articole de opinie apărute în presa scrisă, și mă îngrozesc. De ce atâta ură?

Pot înțelege, la o adică, angajamentul pasional, când e vorba de scandaluri publice sau pozițiile partizane expuse cu ardoare, când vine vorba de rivalități politice – într-o țară în care libertatea de expresie este, totuși, relativ recentă. Dar la ce bun invectivele și înjurătura groasă, în josul unui editorial care abordează probleme de societate?... Pericolul stă în suprimarea oricărei posibilități de dialog” (Dinu Flămând, *Opinia publică*, „România liberă”, 3 noiembrie 2007).

Foarte instructive sunt replicile primite de editorialist, el fiind aspru sancționat pentru formula „lașul comentator din bezna internetului”. Atitudinea editorialistului este respinsă cu vehemență de comentatori, fiindcă nu sunt de acord cu judecățile autorului despre radicalismul și stilul frust și violent al unor comentarii. I se oferă explicații pentru asemenea conduite, și una dintre ele țintește pe ziaristi:

„E adevărat, ne înjurăm între noi, înjurăm politicieni, instituții ale statului, decizii politice, înjurăm tot felul de chestii, e singura noastră posibilitate de manifestare și uneori suntem atât de supărați și intrigati, încât profităm de posibilitatea asta, că oricum pe noi nu ne întrebă nimeni niciodată nimic, și nu ne ascultă nimeni, și pe nimeni nu interesează dacă ne convine sau nu vreo decizie ... și bănuiesc că toată frustrarea și toți nervii noștri vis-à-vis de chestia asta se varsă aici pe comentariile la articole!

(...) un jurnalist, dacă dorește să fie respectat trebuie să încerce să ne informeze și să ne exprime părerile lui într-un așa mod încât să ne facă plăcere să i le citim sau să i le ascultăm, nu în așa fel încât să ne simțim jigniți, și să ne întrebăm dacă e de competența unui jurnalist să decidă cu cine trebuia să voteze sau nu o parte anume din popor ...! (Lavana, *Cumva aveți dreptate!*, comentariu la Dinu Flămând, *Opinia publică*, „România liberă”, 3 noiembrie 2007).

Un alt cititor este mai tranșant:

„comentariile făcute de cititori pe internet exprimă părerile adevărate ale unei părți din opinia publică, pe când articolele din ziar sunt de multe ori opinia unui ziarist care trage limbi în favoarea unor politicieni (susu, comentariu la Dinu Flămând, *Opinia publică*, „România liberă”, 3 noiembrie 2007).

Formula editorialistului: „lașul comentator din bezna internetului” este sancționată prompt:

„nu este un banal laș, este un «laș» prudent și realist, adaptat la lipsa democrației reale din societatea românească, din: politică, economie, administrație, educație, informare, inclusiv din forumurile controlate de patroni, formatori profesioniști de opinie, dar și grupări adverse, care otrăvesc, anihilează sau diluează opiniile cu adevărat personale, cele care aparțin în mod real categoriei denumite «opinia publică» (...). Dacă doriți să renunțați la toate acestea, puteți atârna pe «frontospiciul» firmei sau articolului anunțul că «vă rezervați dreptul de a vă selecta clienții», consumatorii, cititorii, vizitatorii, comentatorii ... excluzând pe

anonimul, deci «lașul comentator din bezna internetului», (comentarii nesemnate la Dinu Flămând, *Opinia publică*, „România liberă”, 3 noiembrie 2007).

Autorul este considerat vinovat pentru statornicirea unei concepții depreciatoare despre forumiști:

„Doriți dezbateri de idei, argumente, eventual civilizate... și le pretindeți/așteptați să vină de la cobaii pe care tot unii de teapa Dvs ați experimentat, îndelung, arta manipulării vreme de peste 17 ani? D-le Flămând, AZI, culegeți ce-ați semănat ! Nu vă mai indignați, nu vă mai lamentați și nu mai infierați... Rezultatul va fi unul diametral opus celui scontat !!! Și, nu cred că n-o știți și p-asta, ... Fățarnicia, lichelismul stilat, falsa indignare, pe scurt, minciuna scrobită nu pot fi decât lucruri iritante pentru orice om de bună credință... Ori sunt, ori nu?, acestea [sunt] coordonatele mediului în care trăim, cu TOȚII !!!, și dvs jurnaliștii și noi ticăloșii cititori (în viziunea Dvs !!!) (Mihai Gheorghiu: *Demers cu rezultat previzibil*, comentariu la Dinu Flămând, *Opinia publică*, „România liberă”, 3 noiembrie 2007).

Tot manipulare rămâne conștientizarea, de către persoana-țintă, a necesității ca autorul comentat să ia în seamă observațiile de pe forum:

„Continui să cred că ești un jurnalist slab și arogant, ceea ce am spus de mai multe ori în comentariile mele, sperând că le vei citi și-ți va păsa, chiar dacă nu-mi știi numele. Motivul aprecierii mele are la baza următoarele lucruri: informația pe care (nu) o dai ca lumea și modul de construcție voit șocant, mai ales în titlu, a articolelor tale, chiar cu prețul dezinformării, ceea ce pentru un jurnalist este, cred, foarte grav”. (...) Lăsând la o parte injuriile, care, ce-i drept, nu-și au locul pe forum, te sfătuiesc să citești și eventual să ții cont de comentarii. S-ar putea să-ți ajute. Gandește-te, de exemplu, că profesorii sunt evaluați de elevi anonimi (Dan, comentariu la Cătălin Mihuleac, *Pe forum, partide de scuipat în grup*, „Adevărul”, 2 noiembrie 2007).

Un al doilea gen de atitudine, din partea autorilor, la comentariile *online*, este renunțarea la a mai publica într-un anume ziar, ca urmare a respingerii, de către cititori, a stilului.

Într-adevăr, nu orice subiect reflectat într-un ziar este comentat de forum. Articolele pe teme de artă, de pildă, se bucură în foarte mică măsură de comentarii, ceea ce l-a determinat pe un autor, Pavel Șușară, să renunțe la editorialul său săptămânal din „Evenimentul zilei”. Observațiile pe forum, atâtea câte au fost, vizau absența imaginii alăturată textului, crede Pavel Șușară:

„În ciuda unor proteste, pe care le-am recepționat tot pe forum, legate de nivelul de multe ori abstract al textului, de formulările câteodată voluntariste, care mai curând califică moral decât descriu situații concrete, am păstrat un anumit nivel al discursului și am refuzat, din principiu, flatarea elementară a cititorului prin rămânerea prelungită în anecdota care poate dăuna inteligenței” (*O invitație în chip de mărturisire*, „Evenimentul zilei”).

În realitate, unii forumiști reproșau stilul prea abstract, prea academic, și ar fi dorit un stil mai alert, o ancorare în viața reală, fie ea a artiștilor plastici. Trebuie spus că editorialul săptămânal al lui Șușară avea foarte puține comentarii (cel mult patru), ba unele nu au avut nici unul (de exemplu, *O scrisoare aniversară*, „Evenimentul zilei”, 5 octombrie 2007). Fiind vorba de teme mai speciale, care cer un alt limbaj, este greu de făcut comentarii și polemici, acesta fiind scopul majorității forumiștilor. De altfel, despre stilul autorului se exprimă direct un comentator, cu referire la un fragment dintr-un articol:

„dacă stai să citești toate articolele scrise până acum de șușară în EVZ, o concluzie ar fi cam asta... mare atenție: desfășurarea profund abstractă a formelor care se conjugă compun demersul ideatic a stărilor care cuprind întreaga manifestare a resturilor ce provin din tainicul neant al vieții. Și uite așa se poate abera la nesfârșit, fără ca acest om să-și dea seama că a venit momentul să ne lase” (Răzvan, *Șuşaneaua bleu*, comentariu la Pavel Șușară, *Limbajele artistice și stările de criză*, „Evenimentul zilei”, 31 august 2007).

Un argument al diferenței de percepție asupra articolelor îl avem în comparația dintre un articol de Pavel Șușară și un articol despre o problemă cotidiană, și luăm ca exemplu articolul lui Adrian Georgescu, *Cum poți deveni multimilionar în dolari*, „Evenimentul zilei”, 29 iunie 2007, care a avut 37 009 de cititori și 75 de comentarii, în ziua de 8 noiembrie 2007, și un articol despre artă, cel lui Pavel Șușară, *Despre falsurile Brâncuși*, „Evenimentul zilei”, 29 iunie 2007, cu 1 393 de cititori și 4 comentarii, în data de 8 noiembrie.

CONCLUZII

Manipularea pe forumuri se distinge prin particularități determinate de caracteristicile lor sociale și comunicaționale. Comentariile și dezbaterile pe forumuri evaluează conținutul și stilul articolelor și, în același timp, abordează și alte subiecte.

Forumurile sunt căi de creare a opiniei publice. Ele sunt o alternativă la manipularea exercitată de presă.

Forumurile promovează o manipulare a opiniilor, a atitudinilor și a comportamentelor din afara presei, în numele unor interese care țin de orice tip de putere sau de influență. Deși sunt dezbateri între cititori, forumurile pot constitui un mijloc eficient de control din partea puterii politice, economice, mediatice, religioase etc.

Numeroase persoane care scriu pe forum sunt calificate în aplicarea unor tehnici de manipulare, provenind din diverse structuri organizaționale.

Percepțiile autorilor afirmă o anumită nedumerire și chiar respingere față de comentariile de pe forumuri. Indiscutabil, între autori și cititori se manifestă, cel puțin pe anumite subiecte, un dezacord, afirmat direct sau implicit.

BIBLIOGRAFIE

1. FLAIȘER, MARIANA, coord., *Arta comunicării în contextul diversității culturale și lingvistice*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2007.
2. BRETON, PHILIPPE, *Manipularea cuvântului*, cuvânt-înainte de Camelia Grădinaru, traducere Livia Iacob, Iași, Institutul European, 2006.
3. CHELCEA, SEPTIMIU, *Opinia publică. Strategii de persuasiune și manipulare*, București, Editura Economică, 2006.
4. JOULE, R. V., BEAUVOIS, J. L., *Tratat de manipulare*, traducere de N. F. Petrișor, București, Editura Antet, 1997.
5. LULL, JAMES, *Mass-media – comunicare, cultură. O abordare globală*, traducere Mihnea Columbeanu, București, Antet XX Press, 1999.
6. PETER, JOCHEN and VALKENBURG, M. PATTI, M., *Research Note: Individual Differences in Perceptions of Internet Communication in European Journal of Communication*, 2006, p. 21; p. 213–226.
7. RALEA, MIHAI, *Fenomenul românesc*, studiu introductiv, îngrijire de ediție și note de Constantin Schifirneț, Editura Albatros, 1997.
8. SCHIFIRNEȚ CONSTANTIN, *Paradoxul spațiului public*, în „Revista de Comunicare și Relații Publice”, 2007, nr. 9, p. 27–38.
9. STAN, SONIA CRISTINA, *Manipularea prin presă*, București, Editura Humanitas, 2004.
10. VASILESCU, MIRCEA, *Găștile de cartier online*, „Dilema Veche”, Anul III, 2006, nr. 133, 11 august.
11. FLĂMÂND, DINU, *Opinia publică*, „România liberă” online, 3 noiembrie, 2007.
12. MIHULEAC, CĂTĂLIN, *Pe forum, partide de scuipat în grup*, „Adevărul” online, 2 noiembrie, 2007.
13. ȘUȘARĂ, PAVEL, *O invitație în chip de mărturisire*, „Evenimentul zilei” online, 26 octombrie, 2007.